

11. GAIA: “Obligazioa ez betetzea”

LABURPENA: I. Ez betetzearen kontzeptua eta hipotesia: obligazioan ezarritakoa haustea. -II. Zordunaren berandutzea. -1. Kontzeptua. -2. Betekizunak. -3. Berandutzea obligazio sinalagmatikoetan. -4. Berandutzaren efektuak. -5. Berandutzea atertzea. -III. Delako betetze akastuna. -1. Kasuak. -2. Efektu juridikoak. -2.1. Hartzekodunaren interesak defendatzeko bideak. -2.2. Erantzukizunaren erregimena. -IV. Behin betiko ez betetzea. -1. Negozioaren helburua zapuztea. -2. Zalantzarik gabeko ez bete nahia. -3. Agindutako emaitza ez lortzea egiteko eta ez egiteko obligazioetan.

LEGERIA: KZeko 1.100.-1.108., 1.124., 1.156., 1.157., 1.161., 1.166., 1.169., 1.171., 1.176., 1.182., 1.486., 1.561., 1.591., 1.746. eta 1.902. art.; NFBko 491., 493. eta 508. legeak; Publizitateari buruzkoaren azaroaren 11ko 34/1988 Legearen 18.2 eta 20. art.; KEDLko 11. art.; 85/374/CEE ZUZENTARAU, 1985ko uztailaren 25ekoa, produktu akastunek eragindako kalteengatiko erantzukizun zibilari buruzkoa; Merkataritza Txikia Antolatzeari buruzko urtarrilaren 15eko 7/1996 Legea; Salgaiak Nazioartean Saltzeari buruzko Lege Bateratua, 1964ko uztailaren 1ekoa; Salgaiak nazioartean salerosteko kontratuei buruzko Nazio Batuen Hitzarmena, 1980eko apirilaren 11koa; 1999/44/EK Zuzentaraua, maiatzaren 25ekoa, kontsumoko ondasunen salmentari eta bermeei buruzko zenbait alderdiri buruzkoa.

I. EZ BETETZEAREN KONTZEPTUA ETA HIPOTESIA: OBLIGAZIOAN EZARRITAKOA HAUSTEA

Prestazioa, nagusia nahiz osagarria, zuzen betetzen ez bada, kreditu-eskubidea urratzen edo hausten da; alegia, ez betetzea dago.

Irizpide desberdinak kontuan hartuz, ez betetze motak honela laburtu daitezke:

1. *Hartzekodunaren eskubidea urratzea (kausa objektiboak)* kontuan izanda, ez betetzea gerta daiteke *berandutzean eroriz* edo *obligazioaren sena urratuz* (KZeko 1.101. art.).

2. *Zordunaren jarduera* kontuan hartuz, batetik, betetzeko "ekintzan" (*kausa subjektiboak*) *erruz edo zabarkeriaz ez betetzea* (agindutako arreta ez jartzea) dugu; bestetik, *doloz ez betetzea* (ez betetzeko borondate nabaria), eta, azkenik, *zordunari egotzi ezin zaion ez betetzea*, *ustekabeko* edo *ezinbesteko kasuetan* (KZeko 1.101-1.105. art., NFBko 493.1. legea).

3. *Prestazioaren edukiari erreparatuz*, ez betetzea *osoa* izan daiteke prestaziorik eza ekarriz gero, edo *partziala*, prestazioa zatikatu egin bada (osotasunik eza, zatiezintasunik eza). Bigarren kasu horretan, azalduko denez, ez betetzea akastuna dela esan daiteke.

Izatez, Espainiar estatuko sistema, zehazki, *obligazioaren sena urratze* kontzeptuaren inguruan eraiki da; beraz, kontzeptu horretan, kreditu-eskubidea urratzen duten egitate material guztiak -zordunak, hartzekodunak nahiz hirugarren batek eginak- biltzen dira.

Horretaz ari da KZeko 1.101. artikulua (*vid.*, halaber, KZeko 1.098. eta 1.099. art.), zera ezartzen baitu: "*eragindako kalte-galerak ordaintzera beharturik daude, obligazioak betetzekoan dolo, zabarkeria edo berandutzean erori direnak, baita edozein modutara obligazioen sena urratu dutenak ere*"; hark ia-ia hitzez hitz kopiatzen du 1882-1888ko KZaren Aurreproiektuko 1.188. artikulua, zeina 1851ko KZaren Proiektuko 1.011. artikuluen transkripzioa baita.

Kode Zibila iruzkindu zuen lehenengoetako batek (MANRESA Y NAVARROK) sumatzen zuenez, kalte-ordaina jasotzeko eskubidea noiz sortzen den esan daiteke, kaltea sortuko duen egitate bakoitza adieraziz, edo kasu posible guztiak bilduko dituen esamolde orokorra ezarriz. Bigarren sistema hori hartu du Espainiako kodegileak.

Obligazioa "urratzea" da legezko kontzeptu orokorra, obligazioa ez betetzearen hipotesi guztiak biltzen dituen (LASARTE). Hala, obligazioa zuzen bete ez bada, egoera hori kontzeptu horretan sar daiteke. Berandutzea ere esamolde orokorrean sartutzat jo zitekeen. Hala ere, KZeko 1.101. artikuluan, beste arrazoietatik bereizita aipatzen da berandutzea. Aipamen bereizi horrek honako zergati hauek ditu: *arrazoi historikoak* (zuzenbide komunean sistema eraikitzea); *Frantziako zuzenbidearen eragina*, nagusiki oinarrian berandutzea jarritz eman baititu horrek obligazioa urratzen duten kasuak, oinarritzko ez betetzea aipatzen badu ere (Codeko 1.146. eta 1.147. art.); *eta urratze-kasuetatik, berezko erregimen autonomoa duen bakarra izatea*, aipatuko diren beste balizko hipotesietan horrelakorik ez baita gertatzen (esaterako, ondoren eratorritako ezinezkotasuna, obligazioak iraungitzeari buruzko kapituluaren arautzen du Kodeak).

KZeko 1.101. artikulua ez da, ez argia, ez zehatza, maila berean jartzen baititu zabarkeria nahiz doloa, berandutzea eta aipatutako obligazio-urratzea. Lau ataleko adierazpen horrekin, doktrinak hainbat konbinazio asmatu ditu. Hala ere, BADOSAK azaldu duenez, badago nolabaiteko adostasuna arauak bi alderdi desberdin arautzen dituela ulertzeko orduan: batetik, berandutzea eta obligazioaren sena urratzea egitatezko kasuak edo obligazioa hausteko moduak dira; bestetik, doloa eta esanahi zabaleko errua (edo zabarkeria) urraketa zordunari egozteko irizpideak dira.

Gainera, obligazioa urratu eta hartzekodunaren interesa kaltetzen duten egoerak obligaziozko ezein erlazioan ager daitezke, hau da, obligazioaren iturria edozein izanik ere (KZeko 1.089. art), baina, gaur egun, iturrietan garrantzitsuena kontratua da. Horregatik, obligazioa urratzetik sortutako erantzukizunari kontratuzkoa deritzo; baina izenak ez du adierazi nahi

kontratutik ez den beste iturri batetik sortutako obligazioei arau berak aplikatzen ez zaizkienik (AGEE 1949-I-5, 1961-VI-30 eta 1986-XII-16koak).

Doktrinak (DÍEZ-PICAZOK) agerian jarri du obligazioa ez betetzearen arazoa ikuspegi bikoitzetik ikus daitekeela. Zordunaren ikuspuntutik, beraren portaera hartu beharko da kontuan, zenbateraino gorde edo hautsi duen bete beharreko prestazioa. Hartzekodunaren eremutik, aztertu beharko da, batetik, noraino ase den haren kreditu-eskubidea eta, bestetik, zorduna obligaziotik askatzeko zein neurritan lagundu duen hark.

Gai honetan, obligazioa betetzeko "ekintzan" hura noiz urratzen den aztertuko da, erantzukizunaren aferan sartu gabe, hori hurrengo gaian azalduko baita. Beraz, aipatutako azken autoreak irekitako ildoari jarraituz, honako hauek dira obligazioa urratzeko edo, nahiago bada, esanahi zabalean obligazioa ez betetzeko kasuak:

- berandutzea;
- betetze akastuna, eta
- behin betiko ez betetzea.

II. ZORDUNAREN BERANDUTZA

1. Kontzeptua

Zordunaren berandutzeak obligazioaren behin-behineko ez betetzea dakar; alegia, betetzeko garaia heldu eta zorduna prestazioa betetzean atzeratu egiten da (BADOSA).

Horrek esan nahi du bete behar zen garaia iragan arren ondoren betetzeko aukera badagoela; berandutzeak ez du behin betiko ez betetzea ekartzen. Beste hitz batzuk erabiliz, obligazioa betetzea interesatzen zaio oraindik hartzekodunari. Baina, zorduna berandutzea egoeran jartzeko, erregela gisa, beharrezkoa da hari aurretik asmoa jakinaraztea. Interpelatu ezean, atzeratze hutsak ez ditu berandutzearen ondorio juridiko bereziak sortuko.

Hain zuzen ere, atzeratze hutsaren eta berandutzaren artean dagoen erlazioari buruz, bi norabide daude Espainiar estatuko doktrinan: ikusmolde batek dioenez, atzeratze hutsak, berekin, *per se* ez du inolako erantzukizunik ekartzen, betiere epemuga funtsezkoa duten obligazioak kenduta, gainerakoetan obligazioa betetzeko graziazko epe bat baitu zordunak (ALBALADEJO); bigarren joerak irizten duenez, atzerapenak kalteak sortzen dizkio hartzekodunari, eta, gainera, zorduna berandutzean erortzen bada, beraren erantzukizuna areagotuko da (CARDENAL, DORAL, MARINA, MARTÍNEZ-PARDO).

Obligazioa betetzeko garaian *atzeratze kualifikatuak sortutako behin-behineko ez betetzea edo obligazioa urratzea da berandutzea.*

Atzerapena kualifikatua da honako hauengatik: a) hartzekodunak, obligazioa betetzea eskatzeko, portaera bat burutu (berandutzea interpelatu) behar du; b) berandutzeko egoerak, bereziki, bi efektu sortzen ditu: kalte-galeren ordaina eman beharra, eta *perpetuatio obligationis* delakoa.

2. Betekizunak

Zorduna berandutzean jartzeko eskatzen diren betekizunak honako hauek dira:

A) **Obligazio mota**: KZeko 1.100. artikuluaaren arabera, emateko eta egiteko obligazioei buruz aldarrikatzen da berandutze-egoera ("*berandutzean erortzen dira zerbait ematera edo egitera obligaturik daudenak...*", eta 2.2: "*... gauza emateko edota zerbitzua egiteko...*"). Ez egiteko obligazioak ez ditu aipatzen arauak; doktrinan, bi jarrera daude: autore batzuen iritziz, obligazio mota horietan berandutze-egoerarik ez da gertatuko, atzerapenak ekarritako egoerak behin betiko ez betetzea sortuko baitu (MOISSET DE ESPANÈS, BADOSA, ALBALADEJO, DELGADO ECHEVERRÍA, DíEZ-PICAZO GIMÉNEZ); beste autore batzuek bereizten dute agindutako ez-egiteko obligazioa (portaera jakin bat ez egitea edo norbaitek egindako jarduera jasatea) indarrean jartzeko hasierako eperik hitzartu den ala ez. Bigarren kasu horretan, debekatutako portaera egiteak berandutzerik ez du ekarriko, obligazioa ez betetzea baino. Aldiz, lehen kasuan, hasierako epea iritsi eta ez egiteko prestazioa betetzen ez bada, berandutzea interpela daiteke (DíEZ-PICAZO, MONTÉS PENADÉS).

B) **Obligazio galdagarria**: beharrezkoa da obligazioa galdagarria izatea (KZeko 1.100.1. art.: "*...hartzekodunak galdatzen dien unetik...*"). Obligazioa galdagarri izateak zera esan nahi du: epedun obligazioan epemuga iristea edo baldintzapeko obligazioan baldintza gisa jarritako gertaera gertatzea.

C) **Obligazio likidoa**: doktrinak eta Espainiako Auzitegi Gorenaren epaietatik gehiengoak uste du zorra likidoa ez bada zorduna berandutzean ezin dela jarri (esaterako, zor den kopurua auzian zehaztu behar bada, AGE 1986-VI-8, 1988-II-20, 1989-V-10, 1989-IX-28 -4. Epai-gelakoa-, eta 1990-5-5ekoak). Premisa hori adierazteko erromatar esapidea honako hau da: *in illiquidis mora non fit*.

Hala ere, likidoa ez izatea hainbat mailatan gerta daiteke, eta denek ez dute trataera juridiko bera izaten. Ildo horretan, DíEZ-PICAZOK azpimarratzen duenez, alderdiak obligaziorik badela ados egon eta desadostasuna kopuruaren gainekoa bakarrik bada, hartzekoduna oraingo eskubide baten titularra da, eta, behintzat, zordunak zor duela esaten duen zati horretan, zorduna berandutzean dagoela ulertu behar da.

D) **Zordunaren errua:** doktrinan, badago beste eztabaida bat da, berandutza-egoera egoteko zordunaren errua beharrezkoa den ala ez, hau da, behin-behineko ez betetzea zordunaren erruz edo doluz izatea beharrezkoa den. Jurisprudentiak, berriz, berandutzearen ukanbehar gisa, zordunaren errua beharrezkoa dela onartu du (*vid.* AGEE 1970-II-26, 1975-X-14 eta 1986-II-12koak, besteak beste).

Zordunak, hurrengo ikasgaien ikusiko denez, "*aurreikusi ezin edo, aurreikusgarriak izanda, ekidinezinak diren*" gertaerez (ustekabeko eta ezinbesteko kasuez, ex KZeko 1.105. art.; NFBko 493.1. legea) ez du erantzuten; hala, zordunak, obligazioa garaiz betetzea eragotzi duen ustekabeko edo ezinbesteko kasua egon dela frogatzen badu, erantzun beharrik ez du eta, beraz, ez da berandutzean eroriko. KZeko 1.105. artikulua irismena ikusita, berandutzeak, kualifikazioa lortzeko, zordunaren doloa edo errua egotea eskatzen du, KZeko 1.101. artikulua berantiarren doloagatik ez betetzea eta erruagatik ez betetzea bereizten dituela ematen badu ere ("*...doloan, zabarkerian edo berankortasunean erori direnak...*"). Azaldu denez, xedapen horrek bi kasu desberdin deskribatzen ditu: erantzukizunaren iturria, kalte-galerak ordaintzeko obligazioa sorrarazten duena (doloa eta errua), eta obligazioa ez betetzea eragiten duten egitate objektiboak (berandutzea eta obligazioa urratzea).

Baina, zenbaitek ohartarazten duenez (DELGADO ECHEVERRÍA), obligazio generikoetan eta diruzkoetan, berandutzea eratzeko, errua egoteak ez du garrantzirik; hau da, berandutzeak, obligazio mota horietan, ez du halabeharrez errurik eskatzen.

E) **Interpelazioa:** KZeko 1.101.1. artikulua esplizituki eskatzen du ukanbehar hori: "*berandutzean erortzen dira zerbait ematera edo egitera behartuta daudenak, hartzekodunak, judizio bidez edo judizioz kanpo obligazioa bete dezatela galdatzen dien unetik*".

Interpelazioa edo eskaera (*mora ex persona*) hartzekodunak zordunari zuzendu eta horrek jaso beharreko aldebakarreko borondate-deklarazioa da. Zordunak onartzea ez da galdatzen. "Negozio juridikoaren antzeko egintza" (ALBALADEJO) edo "deklarazio aldatzaile bat" (DE CASTRO) da. Berandutzea eskatu egin behar delako, erromatar zuzenbidetik datorren *dies interpellar pro homine* (epeak gizakiaren orde zereklamatzeko) esapidea ez da aplikatuko.

Kode zibilak, borondatezko deklarazio hori egiteko, ez du forma jakinik eskatzen. Eskaera judizioz edo judizioz kanpo egin daitekeela bakarrik esaten du Kodeak. Judizioz, eskaera-egintzak dira zorra judizialki galdatzeko guztiak (demanda aurkeztea edo beste edozein egintza, *v. gr.* adiskidetzekoa). Judizioz kanpo, eskaera edozein baliabide erabiliz egin daiteke: ager daitekeen arazoa da erreklamazioa frogatzea (erabiliena notario bidez egindako deia da).

Hala ere, hainbat kasutan berandutzea egon daiteke interpelatu beharrik izan gabe. Berandutzea sortuko da, *automatikoki*, prestazioa betetzen ez denetik. Kasu horietatik gehienak kzeko 1.100. artikulua 2. lerroaldean daude deskribatuta:

1. "*Obligazioak edota legeak, esplizituki, hala adierazten badu*". Berandutze automatikoa legez gertatuko da, MKko 63.1. artikuluan merkataritza-obligazioei buruz aurreikusitako hipotesietan ("*... kontratuak, hura betetzeko, epemuga alderdien borondatez edo legez jarria badu, epea amaitu osteko egunean sortuko da berandutza*"), 284. artikuluan (tutoreak kontuak eman beharra), 1.682. artikuluan (bazkidearen ekarpena), 1.744. artikuluan (gauza garaiz itzuli ez duen komodatu-hartzailea), 1.838.2. artikuluan (zordunak obligazioa ordaindu duen fidatzaileari kalte-ordaina ematea) eta 1.896. artikuluan (zor ez zitzaiona fede gaiztoz kobratutakoa itzuli behar duen pertsona).

Beste alde batetik, alderdiek, hala hitzartu badute, interpelatu beharra baztertu dezakete betekizunetatik. Itun horrek, kzeko 1.100.2. artikulua 2. arabera, esplizitua izan behar du, baina esan gabeko hitzarmenik egotea ere posible da. "Esplizituki" aditzondoak borondateak zalantzarik gabea eta argia izan behar duela adierazi nahi du; interpretazio-arazoa sortuko da hortik.

2. "*Obligazioaren izaerak eta inguruabarrek erakusten badute gauza emateko edota zerbitzua egiteko erabakitako garaia obligazioa bera ezartzeko arrazoi nagusia izan zela*". Esanahi literalean, badirudi betetzeko funtsezko epea hitzartzeari buruz ari dela; atzerapenak berandutzea ekarriko luke. Baina ideia hori eta funtsezko epearen kontzeptua kontrajarrita daude, funtsezko epea obligazioa bereizteko elementu nagusia baita; alegia, funtsezko epea duten obligazioetan, atzerapenak ez du berandutzea sortzen, prestazioa behin betiko ez betetzea baizik.

Doktrinak (DELGADO ECHEVERRÍAk), oztopoa gainditzeko, zera ulertu du: 2. lerroaldeak biltzen dituen kasuetan, prestazioa, kontratugileen buruan presazkoa izan arren, eta berezko izaera edo inguruabarrak kontuan izanda, geroago baliagarria da oraindik ere; orduan, hartzekodunak, bere erabakiz, galda dezake kalte-ordaina obligazioa betetzea ezinezkoa izango balitz bezala, edo eska dezake obligazioa jadanik berandu betetzea. Kasua bene-benetakoa ez den funtsezko epe delakoan sar daiteke.

Doktrinak, bestalde, berandutze automatikoko edo *mora ex re* delako beste kasu batzuk ere atzeman ditu. Horrela, delitutik edo faltatik eratorritako obligazioetan, kzeko 1.185. artikulua 2. arabera, zorduna berandutzatik salbuetsia geratuko da hartzekodunari ordaintzeko eskaintza egin badio bakarrik (DÍEZ-PICAZO). Azken autore horrek dioenez, Italiako 1.219. artikulua aurreikusitako hipotesia ere berandutza

automatikokoa da: zordunak ez betetzeko borondatea adierazi badu, interpelazioa egin beharrik ez dago.

Zer gertatzen da zordunak hartzekodunari salbuespenen aurka egiten badiezaioke? Doktrinan gehienek ulertzen dutenez, berandutzerik ez dago hura alegatzea posible den bitartean. Baina uler daiteke, halaber, hartzekodunak berandutzea interpelatzen saia daitekeela zordunak hura alegatzen edo haren aurka egiten ez badu. Hala eta guztiz ere, zorduna geldirik geratzeak ez du esan nahi salbuespenak alegatzeko aukerari uko egiten dionik. Uko hori esplizitua edo inplizitua izan daiteke; ustezko ukorik ez dago.

3. Berandutzea obligazio sinalagmatikoetan

Obligazio sinalagmatikoetan, horiek egitura berezia dutenez, berandutzeak arauketa berezia du. Kzeko 1.100. artikuluko azken lerroaldeak zera dio: *"elkarrekiko obligazioetan obligatuetako inor ez da berandutzean erortzen besteak berea betetzen ez badu edo dagokiona zuzen betetzera makurtzen ez bada. Obligatuetako batek bere obligazioa betetzen duen unetik hasten da bestearentzako berandutze-egoera"*.

Doktrina zientifikoan zein jurisprudentziazkoan, ohikoa izan da xedapen horren azken esaldia oinarrian jarritz ("*Obligatuetako batek...*") Kode Zibilak obligazio sinalagmatikoetarako berandutze automatikoko edo *ex re delako* beste hipotesi bat ezartzen duela jotzea. Gaur egun, gehiago zehazten da, kontuan hartzen baitira, batetik, obligazio mota horien berezko ezaugarriak eta, bestetik, beretan sinalagma genetikoa bai baina funtzionalik ez egotea. Ildo horretan, doktrinan, zenbaitek (ALBALADEJOK, BADOSAK edo LASARTEK) defendatu du obligazio horietan hartzekodunak berandutzea interpelatu beharra ez dela kendu. Beraz, ez da berandutze automatikoko kasua; aitzitik, Kzeko 1.100. artikulua azken esaldiak hartzekodunak berandutzea eskatu beharra obligazio horien egiturara egokitzen du. Honako hauek bereizi behar dira:

- Obligazio biak aldi berean betetzen badira (sinalagma funtzionala): berandutzeko egoera sortzeko jakinaraztea (interpelatzea) bakarrik ez da nahikoa; hartzekoduna, aldi berean, beste obligazio baten zordun denez, berandutzea eskatu aurretik hark bere obligazioa bete edo betetzea eskatu behar du. Interpelatu beharrari beste betekizuna gehitzen zaio: norberak bere obligazioa betetzea edo betetzeko eskaintza egitea.

- Aldi berean bete beharrik ez badago: beste betekizunik eskatu gabe, arau orokorra -hau da, interpelatu beharra- eskatzen da. Hemen, bi obligazioak betetzeko garaiak bereizi direnez, eragin horietarako bakoitzak bere aldetik jotzen du. Beraz, aurrena betetzeko obligazioa duena atzeratzen denetik, berandutzea eska dezake, beste alderdiak berea betetzea eskaini beharrik izan gabe, berak geroago bete behar baitu berea. Beste obligatuak obligazioa betetzeko garaia iristean berea betetzen

ez badu, aurrez jada bete edo betetzea eskaini duenak berandutzea interpela dezake (G. DíEZ-PICAZO GIMÉNEZ).

Aldiz, doktrinan, beste batzuek (CRISTÓBAL MONTES, DíEZ-PICAZO, MONTÉS PENADÉS edo DELGADO ECHEVERRÍA), aldi berean bete beharreko elkarrekiko obligazioetan, halaber, bi supostu bereizi behar direla ohartarazten dute:

- Alderdietatik batek bere obligazioa bete edo betetzea eskaintzen badu: kasu horretan, obligazioa bete duen alderdiak bete ez duena automatikoki berandutzean jotzeko eskubidea du.
- Alderdietatik batek ere bete edo betetzea eskaini ez badu: ezein alderdik bestea berandutzean jar dezake, baina, horretarako, bere obligazioa bete edo betetzea eskaintzeaz gain, interpelatu egin beharko du.

Jurisprudentziak, salbuespenak salbuespen (AGE 1994-XI-21ekoa), ohiko tesiari jarraitzen dio (AGEE 1898-XII-3, 1905-II-15, 1920-I-10, 1941-X-24, 1950-III-22, 1956-III-17, 1967-I-17 eta 1985-III-29koak, besteak beste).

4. Berandutzearen efektuak

Berandutze-egoerak bi eremu hauetan du eragina:

1. Erruzko nahiz dolozko berandutzeak -aurreikusiezinekoak edo aurreikusgarria izanik ekidinezineko egitatearen ondoriozkoa denak ez (ex kzeko 1.105. art.)-, *obligazioa behin-behingo ez betetzea dakar eta eragindako kalte-galerak hartzekodunari ordaintzeko obligazioa sortuko du* (kzeko 1.101. art.). Kalte-ordaina jasandako galerak eta lortu gabeko irabaziak osatuko dute (Kzeko 1.106. art.). Gainera, kzeko 1.107. artikulua ere aplikatuko da, errurik edo doloa dagoen ikusi ostean.

Diruzko obligazioen kasuan, kzeko 1.108. artikulua arauketa berezia ezartzen du:

- hartzekodunaren eta zordunaren artean hitzarmenik balego, horrek dioena aplikatuko da. Itun hori *berandutze-interesei* buruzkoa izaten da, eta kopurua hitzar daiteke obligazioa eratzeko unean edo klausula penalaren bidez (kzeko 1.152. art.);
- aurkako itunik egon ezean, hitzartutako interesek osatuko dute kalte-ordaina;
- eta, azkenik, interesik hitzartu ez bada, kalte-ordaina berandutzea dagoenetik legezko interesaren arabera finkatuko da (*cfr.* NFBko 491. art.).

Kzeko 1.108. artikulua arabera, hartzekodunak, diruzko obligazioetan, eragin den kaltea frogatu beharrik ez du, horietan atzerapenak beti kaltea sortzen duela jotzen baita (DíEZ-PICAZO). Hala ere,

dolua egonik, beste kalteak ordaintzea ere galda daiteke (*ex* KZeko 1.107.2. art.), hartzekodunak, kasu horretan, kalteak frogatu egin beharko baditu ere.

2. Berandutze-egoerak *gauza galtzeko edo ustekabeen suntsitzeko arriskua jasaten duen pertsona aldatzen* du, hasiera batean hartzekodunak jasaten badu berandutze-egoeran zordunak jasango baitu (KZeko 1.096.3 eta 1.182. art.). Zorduna berandutzean egonik, gauza galtzen edo suntsitzen bada, obligazioa ez da iraungiko, baizik eta bizirik jarraituko du; horri *perpetuatio obligationis* deritzo. Baina, doktrinan, zenbaitek (ALBALADEJOK) KZeko 1.896.2. artikulua oinarritzat hartuz defendatzen du zorduna berandutzeak sortutako erantzukizunetik salbuetsiko dela, alegia, obligazioa iraungiko dela, baldin eta hark frogatzen badu gauza, hartzekodunaren esku balego ere -hau da, garaiz entregatu balu ere- suntsitu egingo litzatekeela (*cfr.* NFBko 508.2. legea).

5. Berandutzea atertzea

Berandutzea luzatzea galarazten duen egitatea gertatzen bada, hura atertu egingo da. Kode zibilak ez du berandutzearen alderdi hori esplizituki arautzen, berandutzeak irautea eragozten duten egitateak honako hauek direla ondoriozta badaiteke ere:

- obligazioa betetzea edo obligazioa iraungitzeko kasuetatik edozein gertatzea;
- obligazioa betetzeko luzapena gertatzea (*luzamendua*). *Luzamendua* bere borondatez eman dezake hartzekodunak, edo legez ezar daiteke. Bi Kasuetan, zorduna oraindik berandutzean ez balego, ez da ahaztu behar berandutzearen hasiera atzeratu egingo dela; zorduna berandutzean balego, berriz, etorkizunerantz atertuko litzatekeela emandako epea iragan arte;
- hartzekodunaren berandutzea;
- obligazioa sinalagmatikoa edo elkarrekikoa bada, beste alderdia ere berandutzean erortzea.

Kasu horietan guztietan, berandutzea indarrean egon den bitartean sortutako efektuek bizirik diraute. Sortutako efektuak ezabatzeko (*purgatio morae*), hartzekodunak berandutze-egoeratik bere alde sortutako eskubideak baliarazteari uko egin behar dio. Zordunari epe berria emateak edo obligaziozko erlazioa berritzeak eskubide horiei uko egitea dakarten erabakitzea interpretazio-arazoa da. Edozein kasutan ere, berandutzea garbitzeak sortutako efektuak *ex nunc* edo *ex tunc* izan daitezke.

III. BETETZE AKASTUNA

Betetze akastuna edo, zenbaitzuek ñabartzen dutenez, ez betetze akastuna egongo da zor den prestazioa eta exekutaturako prestazioa zehatz-mehatz bat ez badatoz. Beraz, zuzentasun printzipioaren esparruan mugitzen da betetze akastuna (KZeko 1.157. eta 1.166.-1-171. art.). Lehenago esan denez, ordenamendu juridikoak KZeko 1.101. artikuluan aurreikusitako "obligazioaren sena urratzea" esapidetan sartzen du betetze okerra (MARTÍNEZ CALCERRADA); beraz, ikusiko denez, horren efektu juridikoak ez betetzea arautzen dutenak dira, kreditu-eskubidea defentsaren eta erantzukizunaren erregimenari dagokionez. Obligazioei buruzko teoria orokorrean, betetze akastunerako konponbide juridiko bereziak ematen dituen araurik ez dago; tipifikaturako hainbat kontratutan, berriz, aurreikusita daude [v. gr. Salerosketa-kontratuan bizioak edo akatsak onbideratzeari buruzko arauketa (ex KZeko 1.486. art.), obra kontratuan bizioei edo akatsei buruzkoa (ex KZeko 1.591. art.)....].

Agindutako prestazioa eta betetako prestazioa bat ez datozela esan daiteke, baldin eta, prestazioa betetzean, edozein irregulartasun (edo akats) gertatu eta horrek, oro har, jadanik egindako ordainketaren betekizunak -alegia, subjektuak, objektua, betetzeko lekua edo garaia- ukitzen baditu. Prestazio osagarriak ez betetzeak ere ekar dezake obligazioaren betetze akastuna, prestazio nagusia behar bezala bete arren.

Subjektuei dagokienez, printzipioz, irregulartasuna izan liteke ordaintzen duena zordun ez izatea, edo kobratzen duena hartzekodun ez izatea. Hala eta guztiz ere, dakigunez, Kodeak onartzen du hirugarren batek obligazioa ordaintzea (KZeko 1.158. art.), baldin eta obligazio txit pertsonala ez bada (KZeko 1.161. art.). Bestalde, hartzekoduna ez denari ordaintzea ere posible da (KZeko 1.163.2. art.). Ondorioz, obligazioa ordaintzean edo betetzean parte hartzen duten subjektuek ez dute arauz kanpoko betetzerik eragingo.

Halaber, garaiz egindako betetzea du abiapuntu betetze akastunak eta, beraz, berandutze-egoera horren kontzeptutik kanpo geratzen da. Betetze akastun guztietan, beti, zor den portaera burutzen da, agindutakora guztiz egokitzen ez bada ere; horrek, hartzekodunaren interesa ez asetzea ekarriko du.

1. Hipotesiak

Ordainketako subjektuak eta betetze berantiarra betetze akastunaren kontzeptutik kanporatu ondoren, hasteko, esan behar da agian ez dela egokia egiteko eta ez egiteko obligazioen betetze akastuna aipatzea, itxuraz bestelakorik badirudi ere. Ikus dezagun zergatik.

Ordainketaren betekizun objektiboen ikuspuntutik arazoa aztertu eta gero, **zerbait egiteko obligazioetan** (baliabideak jartzeko nahiz emaitza lortzekoetan) azpimarratu behar da zordunak burutu beharreko portaera-eredua (arreta) dela obligazioaren objektua; horregatik, eredu hori urratzeak kzeko 1.166.2. artikulua aipatzen duen *"egitate bat beste batekin ordezte"* ekarriko du. Berez, *"kudeaketa kaskarrak"* edo *"gaizki egindako obrak"* argi uzten dute zordunak ez duela bere portaera aurrez ezarritako eredura edo eredu horren barruan eska ziezaiokeen mailara egokitu (kzeko 1.591. artikulua, bizioak aipatzen dituenean, ez ditu lotzen obrarekin edo emaitza materialarekin, zordunak egin beharreko jarduerarekin baizik, horrek jarri beharreko arretak materialak zaindu beharra ere biltzen baitu). Teoria horri jarraituz, hots, prestazioa ezin dela zatitu oinarritzat hartuz (osotasuna ex kzeko 1.157. art., eta zatiezintasuna ex kzko 1.169. art.), hitzartutako portaera-eredua urratuko da baldin eta, gehienetan egintza heterogeneoek osatu eta jarraian exekutatu beharreko obligazioak izanik, zor den prestazioa betetzeko hura zatitzen bada hartzekodunak onartu gabe (kzeko 1.595.3. art.) edo ustekabeko gertaera ez den zerbait dela medio (*"hitzartutakora egokitzen ez dena egiten bada, ez da obligazioa betetzen"*). Arazoa da tesi horren defendatzaileen aburuz kasu horietan identitate betekizuna urratu delako ez betetzea dagoela, eta ez betetze akastuna.

Doktrinan, gainerakoek, emaitza lortzeko obligazioen objektua horixe bera dela joz (emaitza lortzea), uste dute egiteko obligazioetan betetze akastuna gerta daitekeela.

Jurisprudentziak, egiteko obligazioei buruz adierazi du "larriki akastuna den lana eginez obligazioa gaizki betetzen bada, hura betetzen denik" ezin esan daitekeela (AGEE 1985-III-29 eta 1985-IV-26koak). Beste ebazpenetan, lotu egingo ditu egiteko obligazioa ez betetzea eta kasu zehatzean aplikatu beharreko *lex artis* delakoa (AGEE 1990-II-7, 1990-VI-27, 1992-II-20, 1991-III-11 eta 1993-III-23koak).

Gauza bera gertatzen da **obligazio negatiboetan**, identitatearen betekizun horiei ere aplikatu behar baitzaie (kzeko 1.166. artikulua baliaraziz); horietan ere, prestazioa zatitzeak ez betetzea ekarriko du, betetze akastunaren ordeza.

Bi obligazio motetan, lekua eta denbora dira prestazioaren ezaugarri nagusiak; horregatik, parametro horiek betetzen ez badira, obligazioa ez da betetzen.

Ikusi dugunez, egiteko eta ez egiteko obligazioetan prestazio nagusia akatsarekin baina bete dela esatea zalantzazkoa bada ere, obligazioaren prestazio nagusia bete baina osagarriak betetzen ez badira, berriz, posible da esatea obligazioaren betetzea akastuna dela (ez da osorik bete obligazioa). Hala ere, kasuak banaka aztertu beharko dira, askotan prestazio osagarriak egiteko obligazioetan hitzartutako portaera osatzen duten elementuak baitira.

Emateko obligazioetan, berriz, ager daitezkeen hipotesiei aurre egiteko, arazoak beste ikuspegi bat erakusten du.

Emateko obligazioetan (itzultzekoak izan ala ez), gauza espezifikoak edo generikoak eman behar den bereizi behar da.

- a) Gauza espezifikoak emateko obligazioak: gauza jakinak emateko obligazioetan, zordunak ezin du hartzekoduna behartu beste gauza desberdin bat jasotzera ("*aliud pro alio invito creditori solvi non potest*", D 12,1,2; P 5,14,3). Eskainitakoa agindutako prestazio bera ez bada, hartzekodunak hura jasotzeari uko egin diezaioke "bidez" (KZeko 1.176. art.), hura "*balioz zor denaren parekoa edo garestiagoa bada ere*". Horretarako, hitzartutakoarekiko gauza desberdina zer den zehaztu beharra dago, kontzeptu horrekin erlazionatutako beste batzuen esanahia argituz. Gauza desberdina ematea eman behar zenaren kontrakoa ematea da. Gauza ezberdina izatea ez da obligazioa jaio aurretik edo jaiotzeko unean ematen den gauzak bizioak edo akatsak izatea. Gauza ezberdina ematean, obligazioa ez da betetzen. Bizioduna ematean, betetze akastuna dago eta onbideratzeari buruzko erregimena baliatu behar da (KZeko 1.484. art.).
- b) Gauza generikoak emateko obligazioak: Hartzekodunari hitzartutako kalitatea edo 1.167. artikulua agintzen duen 'batez besteko kalitatea' ez duen zerbait ematen bazaio, horrek uko egin diezaioke gauza jasotzeari. Baita bizioak dituen gauza ematen bada ere, bizio edo akats horiek kalitate gutxiagoko gauza eman dela adierazten baitute. Hartzekodunaren uko egite horrek zordunak obligazioa bete ez duela esan nahi du, generoaren barruan eman beharreko gauza ez baitu ondo aukeratu.

2. Efektu juridikoak

Kode Zibilak ez du arauketa bateraturik jasotzen, betetze akastunari eta eragiten dituen efektuei buruz, ordainketaren betekizun objektiboak arautzean jasotzen diren arauak kenduta. Arau horiekin batera, badaude arau bereziak kontratu tipikoen arauketaren barruan, han, hasiera batean behintzat, dagokion kontratuari bakarrik aplikatzeko erregimen bereziak aurreikusten baitira. Esaterako, bizioak arautzen dira salerosketa-kontratuan (1.483. art. eta h. art.); obra-kontratuan (1.591. art.); errentamendu-kontratuan (1.561 eta h. art.); eta komodatuan utzitako gauzak jasandako kalteak ere arautzen dira (1.746. art.). Aldiz, gordailuan utzitakoari buruz, ez (1.766. art.).

Edonola ere, arauketa hori orokorragoa dela uler daiteke, salerosketa-kontratua erregulatzen duen araudian jasotako printzipioak -betetzeko

objektua ukitzen duten bizioei edo akatsei buruzkoak- aplika baitaitezke, ez bakarrik salerosketari, baita kostuzko kausa duten kontratu nahiz negozio guztiei ere (KZeko 1.681.2. art., sozietate kontratuari buruzkoa).

Kode Zibiletik kanpo, Espainiako Konstituzioko printzipioak baliarazteko (EKko 51. art.), estatuko legeria Europar Batasuneko Zuzentzarietara (85/374/CEE Zuzentzaria, uztailaren 25ekoa) egokitzeko eta egungo gizartearen ezaugarriak gordetzeko, lege berezi modernoenetako batzuek obligazioen objektu diren gauza nahiz zerbitzuetan dauden akatsen arazoa arautu dute, partzialki bada ere. Horietatik esanguratsuena: *1/2007 Legegintzako Errege Dekretua, 2007ko azaroaren 16koa, kontsumitzaile eta erabiltzaileen babeserako lege orokorraren eta beste lege osagarri batzuen testu bategina onesten duena.*

Han, erantzukizunari buruzko arauak aurreikusi, kontsumo-ondasunak horiei lotuz, eta, produktu horien gainean egindako kontratuetatik sortutako obligazioei atxikita, betebeharrak osagarriak -legezkoak- ezartzen dira. Gehienbat, salerosketa eta errentamendu-kontratuetatik sortutako obligazioen eremuan ezartzen da araua.

Arauketa zatitu eta desberdin horrek, badirudi, hasiera batean behintzat, betetze akastunari aplikatu beharreko erregimen juridikoa zein den zehazteko jarraibide orokorrak ezartzea eragozten duela. Kasu jakin bakoitzak bere araudi berezia izango du, egindako kontratuaren arabera. Baina horrek ez du eragotzi fenomenoaren sistematizazio orokorra egin eta zera ondorioztatzea: **betetze akastunak, teoria orokorraren barruan, esanahi hertsiko ez betetzeari buruzko erregimen juridikoa ez den berezko beste bat duenik ezin esan daiteke** (antzeko jarrerak PANTALEÓNek). Batez ere, kontuan hartzen bada kodegileak jadanik obligazioa urratzeko modu hori bildu duela "*obligazioaren sena urratzea*" esapidetan, eta nazioarteko eremuan ez betetzea bakarrik aipatu eta kreditu-eskubidea babesteko baliabideen nahiz ondorio kaltegarrien arabera funtsezko ez betetzea eta funtsezkoa ez dena bereizten direla (*v. gr.*, 1980ko Hitzarmenaren 49. art.).

2.1. Hartzekodunaren interesak defendatzeko bideak

Obligazioa betetzeko garaian, hartzekodunak eskaintzen zaion prestazioa egiaztatzeko zama du, hori onartu beharra baitu (KZeko 1.484., 1.486., 1.495., 1.553., 1.559.2, 1.598. eta 1.681. art.; 1980ko Hitzarmenaren 38. art.).

Irregularitasunik balego:

- hartzekodunak, eskainitako prestazioa atzera bota dezake, bidez, zuzena ez izateagatik (KZeko 1.176. art.); kasu horretan, esanahi hertsiko ez betetzea dago; hau da, prestaziorik ez da bete (GIORGIANI);

- hartzekodunak prestazio akastuna onar dezake, baina zenbait eragozpenekin, eta zordunari prestazioak dituen akatsak zuzentzea galdatuz, alegia, horiek konpontzeko edo ezaugarritz berdina den beste batez ordeztzeko. Prestazioa bera nahitaez betearazteko akzioa egikaritz bidera daitezke bi asmo horiek (Kzeko 1.096., 1.098. eta 1.099. art.; PZlko 699. art. eta hurrengoak; KELko 11. art.; cfr. NFBko 493.2. legea; 1980ko Hitzarmenaren 46. eta 62. art.);

- hartzekodunak, obligazioak elkarrekikoak edo sinalagmatikoak badira eta oraindik prestazioa jasotzeko interesa badu, berak bete behar duen prestazioa proportzioan gutxitzea galda dezake (*actio quanti minoris*, ex Kzeko 1.486. art.; 1980ko Hitzarmenaren 50. eta 51. art.; ulertzeko modu bera PANTALEÓNek).

- hartzekodunak, obligazioak sinalagmatikoak izanik, obligazioa zuzen betetzea edo suntsiaraztea eska dezake, baldin eta epaileak prestazioa betetzeko epe berririk ezartzen ez badu (Kzeko 1.124. eta 1.504. art.; 1980ko Hitzarmenaren 26., 45., 49., 61., 64., 75., 76. eta 81.-84. art.). Hala dagokienean, hark *exceptio rite non adimpleti contractus* delakoaren aurka egin dezake, berak bete beharreko obligazioa betetzea eskatzen bazaio, edo *exceptio inadimpleti contractus* delakoaren kontra (1980ko Hitzarmenaren 58.1. art.);

- gainera, hartzekodunak, bidezkoa bada, sortutako kalte-galerak ordaintzea eska dezake (Kzeko 1.101., 1.106. eta, batik bat, 1.107. eta 1.154. art.; produktu akastunek eragindako kalteengatiko erantzukizun zibilari buruzko Legearen 1. eta 5. art. eta hur.; 1980ko Hitzarmenaren 45., 61., 74.-77. eta 79. art.) eta, baita, kontratua egiteko garaian beste edozein inguruabarrengatik alderdi batek obligazioa bete ez eta beste kontratugileak -kontratua suntsiarazten duenak- hura egiteko ordaindutako gastuak ordaintzea ere, inguruabar horren berri ez izatea betetzen ez duenari egotzi ezin bazaio (PANTALEÓN).

2.2. Erantzukizunaren erregimena

Bere iturria kontratuan duen obligazio bat zuzen betetzen ez bada, egindako kontratu mota horren erantzukizunari buruz ezarritako arauetara jo beharko da. Araudi horrekin batera, edo araudi horren ezean (pilatze-teoria *versus* bereizte-teoria), araudi orokorra aplikatu daitezke (Kzeko 1.101., 1.102., 1.103. eta 1.105.-1.107. art.). Oro har, erantzukizuna egotzeko irizpidea subjektiboa da, hau da, erruaren arabera egotziko da erantzukizuna. Kzeko 1.107. artikuluan aipatzen duen "*fede oneko zordunari*" buruz defendatzen den teoriak garrantzi berezia izango du (1980ko Hitzarmenaren 74.-77. art.).

Beren iturria kontratuan ez duten emateko obligazioak modu akastunean betetzen badira, erantzukizunari buruzko erregimen orokor hori aplikatuko zaie.

Bestalde, kontratuz kanpoko kalteak ere sor daitezke; horiek, kzeko 1.902. artikuluan agindutakoaren arabera ordainduko dira, produktu akastunak erabiltzetik sortuak ez badira behintzat. Azken kasu horretan, erantzukizunik balego, produktu akastunek eragindako kalteengatiko erantzukizun zibilari buruzko Legea (*1/2007 Legegintzako Errege Dekretua, 2007ko azaroaren 16koa, kontsumitzaile eta erabiltzaileen babeserako lege orokorraren eta beste lege osagarri batzuen testu bategina onesten duena*) aplikatuko da.

IV. BEHIN BETIKO EZ BETETZEA

Behin betiko ez betetzeak, azaldutako hipotesiek ez bezala, zera esan nahi du: prestazioa osorik ez dela bete, gainera, etorkizunean betetzea ere ezinezkoa dela, eta, horren ondorioz, hartzekodunaren interesa guztiz edo partzialki zapuzten dela.

Doktrinak adierazi duenez, behin betiko ez betetzea honako hipotesi hauetan gertatzen da:

- negozioaren helburua zapuzten bada, prestazioa etorkizunean burutzea ezinezkoa delako (*funtsezko epea*), aldi baterako ezinezkoa delako edo zorduna luzaroan geldirik dagoelako;
- zordunak, zalantzarik gabeko ez betetzeko nahia (bihurria, behin eta berriz) agertzen badu;
- lortu nahi den emaitza ez eskuratzea egiteko eta ez egiteko obligazioetan.

1. Negozioaren helburua zapuztea

Doktrinak erakusten duenez, negozioaren helburua zapuztuko da, normalean, prestazioa betetzeko funtsezko epea hitzartu den hipotesi orotan. Betetzeko garaia iritsi ostean, agindutako portaera ez egiteak obligazioa ez betetzea sortuko du (*v. gr.*, egun jakin batean kontzertua emateko piano-jotzailea kontratatu, eta, egun horretan, ez da azaldu). Ez betetzea zordunari egotzi ezin zaion kausa baten ondorioa bada, obligazioa iraungi egiten da. Berriz, hari egozgarri zaion erruz edo doloz gertatzen bada, hartzekodunaren aurrean erantzule izango da.

Hipotesi horrekin batera, negozioaren helburua zapuztu dezake denboran gehiegi eta neurriz kanpo luzatzen den behin-behineko ezintasunak. Orduan, egin beharreko galdera da ea hartzekodunak ezinezkotasun-egoera desagertu arte itxaron behar duen, agian egoera hori desagertu ostean prestazioak harentzat zuen interesa jadanik desagertu baita (*cfr.* Italiako kzeko 1.256. art.). Obligazio sinalagmatikoen kasuan, Auzitegi Gorenak "kontratuaren helburua zapuztea" onartu du suntsiarazteko

akzioa egikaritzeko oinarritzat (AGEE 1982-X-10, 1983-X-4, 1983-XI-18, 1985-V-31, 1985-XI-13, 1986-I-24, 1986-III-4 eta 1989-VI-5ekoak).

Modu berean, prestazioa betetzeko orduan zorduna atzeratu eta hartzekodunaren interesa zapuzten bada, behin betiko ez betetzea ere egon daiteke (AGE 1935-I-5ekoa).

2. Zalantzarik gabeko ez betetzeko nahia

Ez betetzeko kausa hori zordunak kreditu-eskubidea zuzenean urratzearen ondorioz sortuko da. Zordunak, besterik gabe, ez du obligazioa bete nahi. Hartzekodunak, kalte-galerak eskatzeko, egikari dezakeen akzioaz gain, obligazioa nahitaez betearaztea eska dezake (hurrengo ikasgaian azalduko da).

Ez betetzeko kausa horrek eta haren ezaugarriek jurisprudentzian dute jatorria. Hain zuzen, Espainiako Auzitegi Gorenak behin eta berriz emandako doktrinak azaldu du, obligaziozko erlazio sinalagmatikoan zordunak obligazioa bete ez eta hartzekodunak obligazioa suntsiaraztea eskatzen duen kasuetan (Kzeko 1.124. art.), nahitaez galdatzen baitu: "*hitzartutakoa betetzeari benetan aurka egiteko borondatea, edo betetzea erabat, behin betiko eta modu aldaezinean galarazten duen egitate eragozlea agerian uztea*"; hala zordunaren esanbidezko deklaraziotik, nola haren egintza eztaba daezinetatik ondoriozta daiteke hori.

3. Agindutako emaitza ez lortzea, egiteko eta ez egiteko obligazioetan

Doktrinak uste duenez, emaitza lortu beharreko egiteko obligazioa izanik, zordunak ezer egin ez eta emaitza lortzen ez bada, ez betetzea egongo da, baldin eta, aldi berean, negozioaren helburua zapuzten bada, ondoren egin eta betetzeak ez baitu interesik hartzekodunarentzat. Helburua zapuzten ez bada, berriz, zorduna berandutze-egoeran egon daiteke.

Ez egiteko obligazioetan, debekatutako jarduera egiteak obligazioa ez betetzea dakar, negozioaren helburua zapuzten badu. Bestela, berriz, atzerapen hutsa sor dezake.

BIBLIOGRAFIA

- Manuel ALBALADEJO GARCÍA, "La mora en las obligaciones recíprocas", *in RCDI*, 1968; "De nuevo sobre la mora en las obligaciones recíprocas", *in Estudios Vallet de Goytisolo*, I. liburukia.
- Ferrán BADOSA COLL, *La culpa y la diligencia del deudor en la obligación civil*, Bolonia, 1987; *Comentario del Código civil (arts. 1.096 y ss.)*, II. liburukia, Madril, 1991.

Pablo BELTRÁN DE HEREDIA Y ONÍS, *El incumplimiento de las obligaciones*, Madril, 1990.

Ángel CARRASCO PERERA, *Comentarios al Código Civil y Compilaciones Forales*, VI-1, XV-1, Madril, 1991.

Ángel CRISTÓBAL MONTES, *El incumplimiento de las obligaciones*, Madril, 1989.

Luís Díez-PICAZO, "El retardo, la mora y la resolución de los contratos sinalagmáticos", in *ADC*, 1969, 383. or.

Gema Díez-PICAZO GIMÉNEZ, *La mora y la responsabilidad contractual*, Madril, 1996.

Vicente ESPERT SANZ, *La frustración del fin del contrato*, Madril, 1968.

G. GHIDINI, G. ALPA, U. CARNEVALI, F. DI GIOVANNI, U. RYFFOLO eta C. M. VERARDI, *La responsabilità per danno da prodotti difettosi*, Milan, 1990.

Michele GIORGIANNI, *L'inadempimento*, Milan, 1979; "Pagamento" hitza, in *Novosimo Digesto Italiano*.

Francisco JORDANO FRAGA, *La responsabilidad contractual*, Madril, 1985.

Manuel MARTÍNEZ CALCERRADA, "Cumplimiento defectuoso de la prestación", in *RCDI*, 1976, 1335. or.

Luis MOISSET DE ESPANÈS, "Incumplimiento y mora en las obligaciones de no hacer", in *RGLJ*, 238. zk., 1975, 345. or.

Antonio Manuel MORALES MORENO, "El alcance protector de las acciones edilicias", in *ADC*, 1980, 585. or.

Fernando PANTALEÓN PRIETO, "El sistema de responsabilidad contractual (Materiales para un debate)", in *ADC*, 1019. or.; "Las nuevas bases de la responsabilidad contractual", in *ADC*, 1719. or.

Juan TERRAZA MARTORELL, *Modificación y resolución de los contratos por excesiva onerosidad o imposibilidad de su ejecución*, Bartzelona, 1951.

